

selittävät sen esitysmuotoa, esim. sitä, että siinä empiirisen aineiston kuvaukset ja teoreettisluontoisemmat selitykset kulkevat enemmän tai vähemmän lomitain. Tämän esitysmuodon tähden on ainakin sellaiselle ulkopuoliselle, joka ei ennestään tunne tutkittua tapahtumakulkua, melko vaikeaa seurata punaista lankaa läpi kaikkien käänteiden.

Diskurssien luenta perustuu eräänlaiseen diskurssianalyysiin, joka tuntuu aika spontaanilta. Ensimmäisessä osassa toki viitataan ohimennen kielikritiikkiin; toisesta osasta vastaavat metodologiset viittaukset puuttuvat tykkäänään. Sovelletun lukutavan tarkemman pohtimisen kannalta olisi ollut eduksi, jos se olisi suhteutettu erilaisissa muissa diskurssi-analyytisissä tutkimuksissa sovellettuihin. Lähtökohtia tälle olisi tarjonnut esim. East Anglia -ryhmän työ kielen ja ideologian kimpussa (ks. mm. Fowler et al., *Language and Control*, London 1979 sekä Kress & Hodge, *Language as Ideology*, London 1979). Myös siitä, mitä nk. "Nukespeakista" on kirjoitettu, olisi varmasti jotain ammennettavissa (ks. mm. Aubrey (ed.), *Nukespeak: The Media and the Bomb*, London 1982). Nämä huomautukset eivät toki tarkoita, että Haugin lukutapaa pitäisi moittia. Päinvastoin se on sellaisenaan tuonut esiin erittäin mielenkiintoisia ja jännittäviä tuloksia.

Veikko Pietilä

Tuomareita ilman lakikirjoja

CHRISTIANS, Clifford G. & ROTZOLE, Kim B. & FACKLES, Mark. *Media Ethics. Cases and Moral Reasoning* (2nd ed.). Longman, New York and London, 1987.

GOODWIN, H. Eugene. *Groping for Ethics in Journalism*. Iowa State Univ. Press (3rd printing), 1986.

ELLIOTT, Deni (ed.). *Responsible Journalism*. Sage Publications, Beverly Hills, 1986.

MEYER, Philip. *Ethical Journalism*. Longman, New York and London, 1987.

Eettisten normien määrittelemineen journalismille on varmasti tarpeellista, mutta miten ratkaista ongelma kahlitsematta sananvapautta? Voidaanko journalistisesta etiikasta kuitenkin sopia yleisemmin hyväksyttävällä tavalla? Joukkoviestimien - median - eittämättä kasvanut (ja kontrolloimaton) vaikutusvalta on lisännyt perustellusti teoreettisemmän mielenkiinnon suuntautumista media-eettisiin kysymyksiin.

Käsillä olevissa teoksissa joukko eturivin amerikkalaistutkijoita pyrkii kokoamaan journalismin etiikkaan liittyvät kysymykset tiiviisiin yleistyksiin. Louis W. Hodges lähestyy ongelmaa viittaamalla lääkäreiden ammattietiikkaan - kaikkihan sen ymmärtävät. Lainoppineiden oletetaan toimivan "lain vartijoina". Mutta miten journalistien laita mahtaa olla? Omaksuvatko he ammattiinsa valmistautuessaan tietyt eettiset periaatteet: oman työnsä kunniallisen hoitamisen edellyttämän journalismieettisen näkemys? Hodges lähestyy ongelmaa kysymällä, mikä on ja mikä pitäisi olla lehdistön tehtävä ja rooli liberaalissa demokratiassa? Kysymys koskettaa syvästi journalismin etiikkaa.

Eettiset periaatteet

- kirjatut ja kirjaamattomat

Journalistisessa etiikassa on kysymys enemmän kuin sananvapaudesta ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä. Laki

kieltää tappamisen, mutta murhaa ei oleteta tehtävän vaikka laki ei sitä nimenomaan kieltäisikään. Journalismin tulisi päteä sama ajatuskulkukäytäntö: toimittajalla on "vapaa kädet" teiltä inhoamansa poliitikko epäasiallisinkin perustein. Kuitenkin oletetaan, että teilausta yritetään vain ns. asiallisin perustein.

Philip Meyer erottelee kirjoitetut journalistiset normit kirjoittamattomista normeista. Jälkimmäisten olemassaolosta eivät journalistit ole aina edes tietoisia ja niiden analysointi on hankalampaa kuin kirjoitettujen normien. Yhdysvalloissa journalismiin liittyvien normien pohdinta sai ensimmäisen kerran enemmän huomiota 1920-luvulla. Tuolloin kyse oli lehdistön kyvyttömyydestä seurata valtion öljynporausoikeuksien vuokrausta yksityisiin tarkoituksiin Wyomingin osavaltiossa. Sotkun seurauksena maan päätoimittajayhdistys hyväksyi erityiset journalistiset käytösohjeet. Ne uudistettiin vasta 1975 Watergate-paljastusten jälkipyykkiä selviteltäessä. Meyer toteaa, että olemassaolevissa käytösohjeissa on paljon "kimallusta" (täsmällisyys, tasapuolisuus, älyllisyys, kunniallisuus, vastuullisuus), mutta niiden heikkous on siinä, ettei niitä käytännössä noudateta, koska kukaan ei lopulta ole kellekään nimenomaisessa vastuussa niiden noudattamatta jättämisestä. Monet katsovat, että molset ohjeet yksinkertaisesti rajoittavat sananvapauden toteutumista. Ei Meyerkään esitä omaa selkeää ratkaisuaan.

Ongelmallisempaa on kartoittaa viestintävälaineiden sisäinen, kirjoittamaton journalistieettinen käytös ohjeisto. Meyer listaa viisi kirjoittamatonta ohjetta: toisen viestin julkaisema juttu on aina vähäisempi uutinen, jutut on pääsääntöisesti tehty muiden toimittajien makuraatia varten, virhettä ei tule koskaan myöntää suoraan, julkaise aina seurauksista piittaamatta, raha on pahasta. Vaikka näistä ohjevaihtoehdoista voidaan toki kiistellä, ne antavat kuitenkin viitteitä siitä, mitä esimerkiksi aloittelevien toimittajien on syytä oppia ja omaksua mikäli menestyä alalla. Kirjoittamattomat ohjeethan ovat lopulta sääntöjä. Niistä poikkeaminen osoittaa heikkoa ammattitaitoa ...?

Lasitalojen kivenviskelijöitä?

Lehtimiehille on huomautettu, että koska nämä työskentelevät lasitaloissa, olisi syytä välttää kivillä viskelyä. Suomessa median giljotiinille on joutunut jos siksi moni, että keskustelun käyminen mm. yksityisyyden suojasta ja median vastuusta on paikallaan. "Me emme tee sitä, me vain raportoimme siitä", vastaa sopuleiksi leimattu ammattikunta. Riittääkö selitys?

Yhdysvalloissa median uskottavuus kansalaisten keskuudessa on hyvin alhaisissa lukemissa (13 prosenttia pitää mediaa luotettavana tiedonlähteenä). Tämä antanee viitteitä siitä, mihin suuntaan kehitys kehittyy muissa (länsi)maissa. Louis W. Hodges katsoo, että eräs keino tilanteen kohentamiseksi liittyy journalistien ammattietiikan parantamiseen.

Demokratian teoriassa neljännelle valtiomahdille sälytty vastuullinen tehtävä. Media Ethics -teoksen yhteenvedossa todetaan, että pelkkä metodologisesti pätevä tutkiva journalismi ei riitä. "Meidän on pantava vähemmän painoa pelkkään tekniseen osaamiseen (toimittaminen, tiivistäminen, otsikointi jne.) ja korostettava vihdoin eettistä näkemysellisyttä".

Käsillä olevissa teoksissa päädytään suosittamaan yhteiskunnallisesti vastuullista mediaetiikkaa. Tavoite saattaa tuntua utooppiselta, mutta sellainenhan demokratiakin lopulta on.

Median muuttuva rooli?

Media on koettu demokratiassa kaiken vallankäytön vahtikoiraksi. Tästä on seurannut, että vallankäyttäjien ja lehdistön välinen suhde on ollut jos ei vihamielinen niin ainakin etäisen viileä. Milloin suhde on lämmennyt liikaa (korruptoituminen, vallankäyttäjän pelko tai sokea ihailu), on seurauksena varsin usein ollut demokratian rappeutumisilmiöitä. Yhdysvalloissa Watergate-skandaalin penkominen käynnistyi ainoastaan Washington Post -lehden lähes mielettömän rohkean journalismin seurauksena. Suomessa keskustellaan - ainakin journalistien keskuudessa - siitä, epäonnistuiko

lehdistöme taannoin maan korkeimman valtiollisen instituution, tasavallan presidentin, toimien ja terveydentilan seurannassa. Ja oliko tästä "epäonnistumisesta" kansanvaltamme kannalta kielteisiä seurauksia. Siihen saataneen vastaus vasta tuonnempaan. Erno Paasilinna on enteellisesti jokin aika sitten todennut, että Suomessa on siirrytty kasinojournalismin aikaan. Lehtimiehet ovat osa yhteiskunnallista eliittiä, eivät yhteiskunnallisesti vastuullisia journalisteja.

Oli miten oli. Martin Linskyn mukaan journalistit ovat nykyisin poliittisia(kin) toimijoita: suhde päätöksentekijöiden ja toimittajien välillä on institutionalisoitunut. Eräässä Harvardin yliopistossa taannoin julkaistussa laajassa tutkimuksessa todettiin, että lehdistö ja poliitikot kamppailevat herkeämättä siitä kenen "totuuskuva" välitetään Amerikan kansalle. Tutkimuksessa epäiltiin, että media on tässä kädenväänössä vahvempi. Iranin panttivankikriisin aikana 1979-80 Valkoisessa talossa katsottiin televisiosta, mitä kriisissä kulloinkin tapahtui. Joskus media yksinkertaisesti on vahvempi. Mutta Harvardin tutkimuksessa huolta kannettiin ongelmasta hieman laajemmassa mielessä.

Linsky katsoo, että demokratiassa uusien vallankäyttäjien - siis lehdistön ja median kokonaisuudessaan - olisi kannettava myös uudella tavalla vastuuta. Journalistien on avoimesti tunnustettava, että he eivät enää ole ulkopuolisia, vaan pelureita siinä missä esimerkiksi poliittisen julkisuuden muutkin pääosan esittäjät. Linsky epäilee, että kestää aikansa ennenkuin journalistit tekevät tarpeellisia päätelmiä.

Vuonna 1956 Theodore Peterson julkaisi klassikoksi muodostuneen teoksensa *Four Theories of the Press*. Siinä luonnosteltiin erityinen lehdistön sosiaalisen vastuun teoria. Yhtä mieltä ollaan nyt, että sosiaalisen vastuun käsite on keskeinen, muttei ainoa teoreettinen punos, mistä jatkossa tulisi pyrkiä kehittämään journalismia identifioiva ja sen arvovaltaa kohottava eettinen systeemi.

Alpo Rusi

Avoimen yhteiskunnan viimeinen tabu

DIE MEDIEN - das letzte Tabu der offenen Gesellschaft. Die Wirkung der Medien auf Politik und Kultur. Eugen Biser, Lothar Bossle, Hans Filbinger, Heinz Kiefer, Renate Köcher, Enno von Loewenstern, Christa Mewes, Elisabeth Noelle-Neumann, Heinrich Oberreuter, Neil Postman, Karl Steinbuch, Hans-Otto Wölber. Hase & Koehler. Mainz 1986, 220 s.

Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus synnytti lähes välittömästi keskustelua joukkotiedotuksesta tiedottajien, toimittajien ja toimitustyöstä vastaavien keskuudessa ilmeisesti etenkin niissä Länsi-Euroopan maissa, joissa tuotetaan ydinenergiaa. Keskustelua käytiin alan lehdisissä, Tshernobyl-tiedottamista koskeissa tutkimuksissa sekä erilaisissa seminaareissa, kongresseissa sekä näiden pohjalta laadituissa julkaisuissa. (Ks. esim. Joutsenniemi 1987, Timonen, Törmä & Mörä 1987 ja Tshernobyl ... 1987)

Die Medien - das letzte Tabu der offenen Gesellschaft -kirjassa ei päällimmäisenä teemana ole Tshernobyl-tiedottaminen. Kuitenkin sen pohjana olevan seminaarin ajankohta sopisi tähän hyvin. Lisäksi niin Baselin kuin Tshernobylin onnettomuuteen viitataan käytetyissä puheenvuoroissa useaan ootteeseen suoraan ja epäsuorasti.¹

Kansainvälisen atomienergiakomission, IAEA:n, puheenjohtajan mukaan Tshernobylin turman pahin seuraus kohdistui sosiaaliseen ympäristöön, ei fyysiseen. Säteilyannokset olivat lopulta suhteellisen siedettäviä. Turman sosiaaliset vaikutukset sen sijaan muodostavat vakavan ongelman "järkeväälle" energiapolitiikalle.

Neljännän valtiomahdin yllättävästä heikkoudesta tosi tilanteessa on toki näyttöä jo ajalta ennen Tshernobyliä. Toisin kuin Sveitsissä, ydinvoimaa koskeva kansanäänestys osoittautui Itävallassa "tappavaksi lääkkeeksi" (Pellaud 1979); sen sijaan että joukkotiedotus olisi hei-